

Hazeu, W., *Vestdijk. Een biografie* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2005, 1003 blz., €39,90, ISBN 90 234 1766 6).

Simon Vestdijk was geen monarchist, maar dat belemmerde hem niet mooie verhalen te schrijven over de laatste Duitse keizer die na de val van zijn rijk als balling in Vestdijks woonplaats Doorn woonde en daar in 1941 overleed. In Vestdijks verhalen doet de keizer zich kennen als een eenvoudige geest, die af en toe zijn burcht verliet om in het dorp een nieuwe zaag te kopen. Hij begaf zich dan tussen het volk, maar niemand keek daarvan op, want de inwoners van Doorn zijn van oorsprong ‘vrije boeren’, die op grond van die afstamming een keizer recht in de ogen kunnen kijken.

‘Dit verwacht hij ook van ons’, aldus Vestdijk in een zeldzaam moment van dorpsvereenzelving (in: Gestalten tegenover mij). ‘In ruil voor deze karaktervolle vrijmoedigheid leent hij ons zijn bescherming.’ Er is meer dan ironie in deze uitspraak te lezen. Vestdijk schreef over een ware gebeurtenis die hij uit de mond van de burgemeester van Doorn had opgetekend. Als de officieren van de bezettende *Wehrmacht* hoorden dat de burgemeester meer dan eens bij de ex-keizer had gedineerd, werden ze door ontzag overmand. Dan klakten de hakken, dan schoten de handen naar de pet: ‘Ach mein Gott, Sie haben den alten Kaiser gekannt!’ De burgemeester kon bij de Duitsers geen kwaad meer doen, en dat strekte het hele dorp tot voordeel. Aan de beschermende geest van de keizer had Doorn het volgens Vestdijk te danken dat onderdrukkende maatregelen uitbleven of werden verzacht. Als enige Nederlandse gemeente werd Doorn door de Duitsers ontzien.

In Wim Hazeu’s Vestdijk-biografie speelt Doorn niet meer dan een marginale rol, maar af en toe valt er een verrassend zijlicht op een lokale bijzonderheid die men vergeefs zal zoeken in een VVV-gids over de Utrechtse heuvelrug. De altijd brandende lamp in het torenkamertje van zijn buurman Nol Gregoor die Vestdijk tot baken diende wanneer hij in de herfst van zijn avondwandelingen huiswaarts keerde, stelt de schimmige Gregoor zelf in een warmer en sympathieker daglicht. De literaire schildknaap en luistervink, die zijn levenlang geleden heeft onder zijn bijnaam van slippendrager van de grote meester, komt in Hazeu’s biografie als een door Vestdijk hooglijk gewaardeerde (‘fijnzinnige en erudiete’) gesprekspartner uit de schaduw tevoorschijn.

Minder verrassend dan vermakelijk is de rol die Vestdijk in een verkiezingsstrijd in de jaren vijftig aan de voortuin van zijn tamelijk kleurloze Doornse woning toebedacht. Om zich niet onbetuigd te laten in de lokale propaganda-strijd, waarin zijn woning praktisch aan het zicht werd onttrokken door een overmacht aan VVD-borden met de kop van Oud wenste Vestdijk een bord van de PvdA met de kop van Drees in zijn tuin. De voorraad borden met Dreeskoppen was echter uitgeput, zodat de ‘rode’ kluisenaar van Doorn zich met een minder uitdagend raambiljet moest vergenoegen.

Het is een van de zeldzame politieke momenten die deze Vestdijk-biografie rijk is. Vestdijk maakte geen geheim van zijn politieke kleur, maar zijn belangstelling voor de politiek beperkte zich voornamelijk tot de verkiezingen. Niettemin heeft Hazeu een menslievende definitie van democratische politiek uit Vestdijks mond opgetekend: ‘Politieke belangstelling is een uiting van belangstelling voor de medemens.’ ‘Deed ik

aan politiek’, zo laat Vestdijk daarop volgen, ‘dan zou ik waarschijnlijk zeer links staan, omdat ik het land heb aan alle gezeten burgers.’

Hazeu’s biografie is uitermate goed geschreven. Het is ook een gedegen werk, waarin de lijn van de ontstaansgeschiedenis van de romans gelijk oploopt met de ingewikkelde psychische geschiedenis van de auteur. Het knappe van Hazeu is dat hij het omvangrijke oeuvre van Vestdijk gedetailleerd heeft doorgewerkt, van elk werk, ook de dichtbundels, relevante samenvattingen geeft en de romans in de context van hun literaire ontvangst plaatst. Zonder zijn bewondering voor het meesterschap van Vestdijk te verbergen beoordeelt Hazeu zijn onderwerp op gepaste afstand. Hij prijst wat in het werk te prijzen valt, maar kritiseert ook wat minder geslaagd is of zelfs geheel mislukt. Zo rekent Hazeu *Het schandaal der blauwbaarden*, een korte roman uit de jaren zestig over een historische familiekroniek uit de Italiaanse renaissance, tot de ‘onvolwaardige Vestdijken.’ Vestdijk deed nooit lang over het schrijven, maar het ‘Schandaal’ schreef hij in een vloek en een zucht, met alle onvermijdelijke onvolkomenheden van dien. Zijn werktempo was in het algemeen pathologisch hoog, en menig boek werd afgeraffeld. Veel beroepsschaamte kende hij niet en tegenover zijn vriend, de componist Herman Mulder gaf hij grif toe dat hij er soms een potje van maakte: ‘Aangezien ik altijd gauw klaar wil zijn, schrijf ik er soms maar op los.’ Het kan geen verbazing wekken dat de boeken die sporen van overhaasting vertoonden in de pers slecht werden ontvangen. Een Vestdijk werd nooit afgebrand, maar het gebeurde meer dan eens dat de recensenten een nieuwe roman ‘een beetje lorrig’ vonden, zoals Anne Wadman het na de verschijning van *Het verboden bacchanaal* formuleerde. Maar zelfs een slordige compositie deed aan het niveau van een nieuwe Vestdijk volgens sommige kenners weinig af. Tot zijn niveau, oordeelde Wam de Moor, ‘geraken maar weinigen in ons taalgebied.’

Daar zou nu toch wat minder lankmoedig over worden geoordeeld. Een aantal boeken zou er veel bij gewonnen hebben als er strengere redacteuren op hadden gezeten. En veel essays zouden de tand des tijds hebben doorstaan als ze tot de helft waren ingekort. Vestdijk kon er oeverloos op los zwetsen, maar geen uitgever durfde hem te muilkorven. Een op zichzelf belangrijke feiten bevattend opstel over zijn verblijf in het gijzelaarskamp St. Michielsgestel, het gebouwencomplex van het kleinseminarie Beekvliet, wordt ontsierd door mateloze uitweidingen over de betekenis van een woord, vertragende terzijdes, overbodige herhalingen of te lang uitgesponnen intermezzi die de vaart uit zijn betoog halen. Je hebt te vaak de neiging te roepen: ‘Kom nu eens terzake, man!’ Ook zijn gedateerde idioom is niet altijd verteerbaar.

Gefascineerd heb ik Hazeu’s alomvattende geschiedenis van Vestdijks manisch depressieve gesteldheid gelezen. Het was bekend dat de vaak overwerkte Vestdijk zijn boeken tussen zijn depressies schreef, maar niet hoe de medisch geschoolde Vestdijk zijn eigen psychische problemen te lijf ging. Hier wordt de lezer voor het eerst ingevoerd in de invloed van de dynamiek van het ziektebeeld op Vestdijks literaire productieproces. Het lijkt mij een subtiele behandeling van een complexe materie, die Hazeu met affectieve behoedzaamheid heeft benaderd. De biografie heeft zich op dit terrein klaarblijkelijk met groot profijt technisch laten bijstaan door de psychiater Andries van Dantzig.

Zeker zo boeiend is wat Hazeu over Vestdijks talrijke liefdesaffaires meedeelt. Vestdijk was een veelvraat, maar of hij vóór hij zijn oude dag had bereikt tot liefhebben in staat was, kan men op grond van de hier geschetste relationele staalkaart

wagen te betwijfelen. Zeventien met name genoemde vrouwen passeren de revue, eendagsvliegen niet meegeteld. Vestdijk verzamelde mooie en minder mooie vrouwen, intellectuele types en troostvriendinnen, gezelligheidsdieren en Marlene Dietrich-*look-alikes*; vrouwen die zich opdrongen, vrouwen op wie hij viel, vrouwen die hij consumeerde. Sommigen waren zijn literaire klankbord, anderen verschaften huiselijke warmte. Hij gebruikte ze als inspiratie of decoratie, maar zodra ze hun diensten hadden bewezen zette hij ze aan de kant (of deed hij over aan de dichtster Jany Roland Holst) en denderde hij weer door in zijn niet altijd innemende egocentrische bestaan.

Harry van Wijnen

Pauw, J. L. van der, *Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog* (Historische publicaties Rotterodamum CLXI; Amsterdam: Boom, 2006, 956 blz., €49,50, ISBN 90 8506 160 1).

Geschiedenis is vaak gecompliceerder en tegenstrijdiger dan je op het eerste gezicht denkt. Dat is, aldus J.L. van der Pauw, jammer voor wie behoefte heeft aan een ‘comfortabele consensus’ over het verleden, maar daarvoor zijn historische verschijnselen dikwijls te weinig eenduidig. Beroepshistorici zullen van deze opvatting niet opkijken, maar mogelijk is het een *eye opener* voor het brede publiek waarvoor zijn in opdracht van de gemeente Rotterdam geschreven boek bestemd is.

Aan dit volumineuze maar toegankelijke werk – deels gebaseerd op nieuw archiefmateriaal – ligt de opvatting ten grondslag dat mentaliteit en gedrag in bezet Nederland voornamelijk werden bepaald door het verloop van de oorlog. Zo was in Rotterdam de inkleuring van de wederopbouwplannen daarvan afhankelijk en ook de dynamiek van de illegaliteit werd er door beïnvloed. Vanaf eind 1942, toen Duitsland toch niet zo onoverwinnelijk bleek als gedacht, ontstond een nieuw toekomstperspectief, dat het verzet in Rotterdam (waarover Van der Pauw in 1995 een monografie schreef) een krachtige impuls gaf. Door de kerende kansen in de oorlog stelde ook de meerderheid van de bevolking zich steeds afwijzender op tegenover de bezetter. Dit verklaringmodel heeft grote kracht, maar het is de vraag of niet juist in Rotterdam de meeste inwoners al van meet af aan de bezetter extra vijandig gezind waren.

De reden is natuurlijk het grote Duitse bombardement van 14 mei 1940, dat rond de 850 mensen het leven kostte, ongeveer 79.600 inwoners dakloos maakte en bijna het gehele stadscentrum verwoestte. Hoewel er al veel over is geschreven, kunnen we volgens de auteur een belangrijke vraag nog steeds niet afdoende beantwoorden: was het bombardement, zoals wel is beweerd, een ‘bedrijfsongeval’, of zou het centrum van de Maasstad óók gebombardeerd zijn als de Nederlandse legerleiding de Duitse capitulatievoorwaarden eerder had aanvaard en geen kostbare uren verloren had laten gaan? Het laatste is vermoedelijk het geval, aldus Van der Pauw, aangezien Göring als opperbevelhebber van de *Luftwaffe* het bombardement nodig had gevonden om Nederland snel op de knieën te krijgen. Hij overrompelde legercommandant Schmidt van de *Wehrmacht*, die meende de hoogste bevelhebber ter plaatse te zijn en Rotterdam voor een verwoestend bombardement had willen behoeden, toen hij merkte dat Nederland serieus op zijn ultimatum tot overgave was ingegaan. Rotterdam werd overigens niet alleen door Duitse bommen getroffen; in totaal zouden meer dan honderd geallieerde luchtaanvallen op strategische doelen in en bij de stad worden uitgevoerd waarbij ongeveer 880 mensen omkwamen.

Na het Duitse bombardement nam de gemeente met grote voortvarendheid de wederopbouw ter hand. Dat betekende niet alleen puinruimen, ook werden plannen uitgetoerd voor de naoorlogse stedenbouwkundige en architectonische vormgeving van het centrum. Stadsarchitect Witteveen, voorstander van een historiserende bouwstijl, raakte daarbij in conflict met de voorstanders van het Nieuwe Bouwen, die er in slaagden de stadsbouwmeester op een zijspoor te zetten. Tot die voorstanders behoorde een groep vooraanstaande ondernemers, die het bovendien lukte de wederopbouwplannen toe te snijden op de wensen van het bedrijfsleven